

DE TIDIGA DÄGGDJUREN

■ Däggdjuren är en brett förgrenad grupp av djur, som omfattar allt från fladdermöss stora som humlor till historiens största djur, blåvalen. Så har det dock inte alltid varit. En gång i tiden var alla däggdjur små som möss. Först när dinosaurierna försvann kunde däggdjuren blomma upp. De utvecklade en mängd arter och blev för en tid jättelika. Med kängurur stora som elefanter, enorma sengångare och sabeltandstigrar startade däggdjurens epok.

De första spåda evolutionära stegen på vägen mot däggdjuren togs för cirka 320 miljoner år sedan, när de landlevande ryggradsdjuren delades i två grupper. Den ena, sauropsiderna, utvecklades till kräldjuren, dinosaurierna och fåglarna. Den andra, synapsiderna, blev till däggdjuren.

De första egentliga däggdjuren uppstod för omkring 225 miljoner år sedan. Det var mycket små djur, som inte var längre än 10–20 centimeter, och som liknade dagens näbbmöss och spetsekorrar. Under en mycket lång period var de det enda evolutionen kunde prestera. Jorden dominerades då av dinosaurier och andra stora kräldjur, så det fanns nog inte så många nischer lediga för

Stamfadern till de däggdjur som föder levande ungar var förmodligen ett litet, musliknande djur med namnet *Eomaia scansoria*, som levde för 125 miljoner år sedan.

DÄGGDJURENS STAMTRÄD

I dag är däggdjuren de helt dominerande stora djuren på jorden med representanter på land, i vattnet och i luften. Det existerar cirka 5 100 olika arter, men nya tillkommer ständigt. Så sent som 2006 upptäckte man till exempel en ny och tidigare okänd art av apa i Tanzania.

Däggdjuren uppstod för 225 miljoner år sedan från en däggdjursliknande ödla, men

ingen vet med säkerhet vem stamfadern var. I dag definieras däggdjuren som ryggradsdjur med inre värmereglering, som har hår, och som producerar mjölk för att föda upp sina ungar.

Det finns tre däggdjursordningar. Det har tidigare funnits andra däggdjur, bland annat multituberculaterna, men de är alla utdöda. ■

Kloakdjur lägger ägg, diar och är den äldsta grenen på däggdjurstrecket. Bara fem arter har överlevt fram till i dag. Det är näbbdjuret och fyra myrpiggsvin i Australien och Nya Guinea.

Pungdjur föder små ungar, som utvecklas färdigt i pungen. Det finns cirka 330 pungdjur i Sydamerika och Australien, bland annat känguru och koala.

Placentala däggdjur är dräktiga länge och föder fullt utvecklade ungar. Förutom de 335 pung- och kloakdjuren är alla 5 100 däggdjuren placentala. De finns över hela jorden.

Kloakdjur

Pungdjur

Däggdjur

Placentala däggdjur

ALLA TIDERS STÖRSTA LANDDÄGGDJUR

Den gigantiska *Indricotherium* är det största däggdjur som någonsin har levt på land. De första fossilen av den hittades 1910 i Baluchistan i Pakistan, varför den även kallas *Baluchitherium*.

Indricotherium var växtätare och levde i Centralasien för 20–30 miljoner år sedan. Trots att den inte hade horn, var den en släkting till dagens noshörning. Dess mankhöjd var cirka 5,2 meter, och dess huvud befann sig 8–9 meter upp i luften, dubbelt så högt som hos en giraff.

Gigantiska *Indricotherium* Människa

Sabeltandstiger

Märkligt nog man kan faktiskt hitta fossil i centrala Los Angeles. I Hancock Park finns tjärpölarne Rancho La Brea, som har gett en fantastisk bild av naturen och djurlivet, som det var för 30 000–40 000 år sedan.

Tjärpölarne bildas av tjock, naturlig asfalt från underjorden. Det är en väldigt seg och kläbig substans, som utgör en perfekt dödsfälla. Sitter ett djur fast i den svarta smeten kanske ett rovdjur försöker komma åt ett till synes lätt byte, varpå det själv fastnar. Med tiden stelnar tjären till en massa, som bevarar djurens ben. Nästan alla kända fossil av den sabeltandade tigrar har hittats i Rancho La Brea i Los Angeles.

Sabeltandade tigrar som levde för 30 000–40 000 år sedan har hittats i Hancock Park i Los Angeles i USA.

150 SLAGS ELEFANTER

Elefanterna är en av de största nu levande grupperna av däggdjur, men de är samtidigt nära slutet av sin biologiska livslängd. Vår tids arter är dock bara bleka versioner av urtidens, då över 150 arter levde på jorden.

Dvärgelefanten

Var stor som en ponny och levde på ön i Medelhavet för 1,8 miljoner år sedan och dog ut för 10 000 år sedan.

Deinotherium

Levde i Eurasien och Afrika. Den uppstod för två miljoner år sedan och dog ut för 10 000 år sedan.

Afrikanisk elefant

I dag är elefanten ett tropiskt djur, som bara finns i delar av Afrika och Asien.

Moeritherium

Var ungefär stor som en ko och levde i Nordafrika för 38 miljoner år sedan.

Mammuten

Levde i Eurasien, Afrika och Nordamerika för två miljoner till 11 000 år sedan. Den var lite större än dagens afrikanska elefant.

Platybelodon

Levde i Asien och Nordamerika för omkring 12 till 7 miljoner år sedan.

Trilophodon

Var hälften så stor som dagens elefant och levde i Eurasien, Afrika och Nordamerika från 26 till 2 miljoner år sedan.

Noshörningens stora släkting
Den jättelika växtätaren *Indricotherium* är med en höjd på åtta meter och en vikt på 15 ton det största landdäggdjur som någonsin har existerat. Djuret levde i Asien för 20–30 miljoner år sedan.

MEGAFAUNAN

Enorma kängurur, trögdjur och sabeltandstigrar är bara en liten del av de djur som levde på jorden i den så kallade megafaunan. När dinosaurierna försvann för 65–80 miljoner år sedan, uppstod i ett slag helt nya utvecklingsmässiga möjligheter för jordens djur. Däggdjuren utnyttjade chansen, och medan de tidigare var små djur, blev de nu jordens dominerande jättedjur.

De första stora däggdjuren var alla växtätare, som utnyttjade de många nischer som de stora, växtätande dinosaurierna tidigare hade fyllt. Växtätarnas tillväxt skapade med tiden grogrund för utvecklingen av motsvarande stora rovdjur.

Utvecklingen fortsatte i flera miljoner år, och till slut hade nästan alla däggdjursgrupper utvecklat jättearter. I Australien kunde man möta tre meter höga kängurur, i Sydamerika fanns det trögdjur stora som elefanter, och i resten av världen strövlade kolossala hjortar, bufflar och noshörningar omkring. För att hantera de enorma bytedjuren fanns det en mängd lika stora rovdjur. Bland dessa är det mest kända nog sabeltandstigern med sina upp till 30 centimeter långa, dolkformade hörntänder.

Jättedäggdjurens tid var emellertid kort. Den nådde sin kulmen för omkring två miljoner år sedan, men därefter gick det snabbt utför. En av anledningarna var förmodligen en del våldsamma förändringar i jordens klimat, men den slutgiltiga dödsstöten var uppkomsten av en helt ny art bland primaterna – den moderna människan. Vår utmärta samarbetsförmåga och våra jaktkunskaper ledde nämligen till att alla jättedäggdjuren dog ut för cirka 10 000 år sedan.

En sengångare stor som en elefant levde i Sydamerika.